

Rad Jasne Vince *Izražavanje neodređenosti množinom* (351-358), posvećen je množini kao gramatičkome broju za izricanju (ne)određenosti u hrvatskome jeziku. Autorica je iznijela neke usporedbe tih gramatičkih elemenata u hrvatskom i bugarskom jeziku.

Ivica Zvonar autor je rada *“Obzor” o Drugom Balkanskom ratu* (359-383), u kojemu je prikazao pisanje i izvještavanje zagrebačkoga dnevnog lista *Obzor* u doba Drugoga balkanskog rata. Autor naglašava kako *Obzor* načelno održava neutralan stav prema Drugomu balkanskom ratu, iako pokazuje određene afinitete prema solidariziranju sa srpskom politikom, kao i prema kritiziranju aktualne bugarske politike.

Goran Budeč

Radovi Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru, sv. 47., Zagreb-Zadar 2005., 435 str.

Novi broj *Radova Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru* na 435 stranice donosi 10 izvornih znanstvenih radova, 1 stručni rad, 2 pregledna rada te 9 recenzija monografija, časopisa i zbornika.

Prvi je članak stručni rad Stanka Piplovića pod nazivom *Recikliranje arhitektonskih i skulpturalnih elemenata u Saloni* (1-25) u kojemu se na osnovi pronađenih arhitektonskih ostataka antičke Salone te na temelju pisanih dokumenata objašnjava zašto su i kako prvotni građevinski elementi iz grada Salone korišteni kao temelj za novu izgradnju toga grada. Kako je stanovništvo stalno raslo, sasvim je sigurno da se grad širio, i to tako da su se rušile stare građevine i zidale nove. U toj živoj graditeljskoj aktivnosti došlo je do zanimljive pojave ponovnoga korištenja staroga kamenja i ulomaka s dekoracijama i natpisima kojoj se, ističe Piplović, ne pridaje dovoljno pažnje u znanstvenim, prije svega arheološkim, istraživanjima. U članku se iznose tek primjeri pregradnje Salone. Praksa uzimanja materijala i dijelova sa starijih građevina i njegova ponovna uporaba u kasnijim radovima prikazana je na primjeru gradskih zidina Salone. Piplović upozorava na potrebu daljnjeg istraživanja salonitanskih zidina poradi stjecanja znanja o utvrđivanju civilizacijskih dosega, kao i kulture i standarda življenja te praćenja dinamike i karakteristika prostornog razvoja jednoga grada. U prilogu na kraju rada nalaze se ulomci, tlocrti i prikazi najvažnijih dosad pronađenih elemenata i spomenika korištenih za obnovu Salone u doba njezina postojanja (od sredine 1. st. pr. Kr. do prodora Avara i Slavena početkom 7. st. po Kr.).

Sljedeći u nizu od deset radova jesu izvorni znanstveni radovi, od kojih je prvi *Grbovi zadarskih plemićkih obitelji* (27-98) Jelene Kolumbić. Riječ je o detaljnom prikazu povijesti zadarskih plemićkih obitelji te heraldičkoj analizi njihovih grbova. Kako bi neometano mogla govoriti o heraldici i grbovima zadarskih plemićkih obitelji, autorica prethodno razmatra društvene, gospodarske i političke prilike u srednjem vijeku u Zadru te sagledava kakva su mjesta u društvu zauzimala pojedine zadarske plemićke obitelji. Napominje da uz heraldičke simbole koji su istodobno bili u upotrebi u cijeloj Europi, u grbovima zadarskih plemićkih obitelji nailazimo i na simbole karakteristične prvenstveno za hrvatsku heraldiku: lik vuka i guske te mjeseca i zvijezde na vrhu štita u uglovima. Osim detaljnoga nabranja i opisa povijesti plemićkih obitelji u Zadru (s težištem na 18. i početak 19. st.), autorica predlaže njihovu podjelu u dvije skupine: na one koje nisu imale grbove (obitelji *Calcina*, *Ciprianis*, *Ferra*, *Jurjević*, *Kršava*, *Ljubavac*, *Rosa*, *Stratiko*, *Šubići*, *Varikaša*, *Zloradi*) te na one koje

jesu i same su određivale svoje heraldičke simbole (obitelji *Benvenuti, Benja, Benja Posedarski, Bianchini, Borelli, Bortolazzi, Carrara, Cedulini, Civaleri, Corponese, Dall'Acqua, Damjanić Vrgarski, Detrico, Fanfonja, Fondra Ferra, Gallelli, Grisogono, Nassi, Nozdranja, Parma, Pellegrini, Ponte, Posedarski, Smiljanić Zanchi*). Na kraju članka upozorava na zanimljivost grbova u kamenoj plastici koji se najčešće nalaze na sakralnoj i svjetovnoj arhitekturi ili institutima za zaštitu i konzervaciju spomenika te ih je, ističe, potrebno dodatno obraditi.

Inventar splitskoga kancelara i javnog bilježnika Tome Colutii de Cingulo (Prilog poznavanju prvih humanističkih krugova u Dalmaciji) (99-148) rad je Mladena Ančića u kojemu se, temeljem navedenoga inventara, rekonstruira dio "polja kulturne produkcije" hrvatskoga srednjovjekovnog društva. Riječ je o tekstovima koje je učeni činovnik s kraja 14. i prve trećine 15. stoljeća Toma pok. Colutija iz gradića Cingola u Markama ostavio u svojoj knjižnici, jednoj od najvažnijih knjižnica svoga doba na istočnojadranskoj obali. Ančić iznosi značaj spomenutog Tome kao osobe; Toma Colutii jedan je od prvih humanističkih intelektualaca u našim krajevima, ističe Ančić, prije svega u Splitu kamo ga je odvela njegova bilježnička i kancelarijska služba. Navedeni inventar dala je u 15. stoljeću sastaviti njegova udovica, a u svoj registar unio ga je splitski javni bilježnik Dominik de Manfredis. Zanimljivo je da je svežnjić tog registra iz Državnoga arhiva u Zadru, gdje se prvotno čuvao, Ivan Kukuljević Sakcinski u 19. st. prenio u Arhiv Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu kao dio svoje ostavštine Akademiji. Ančić tako iznosi sadržaj Inventara na temelju kojega se vidi kakva je bila trgovina solju u Dalmaciji (osobito u Splitu i Zadru u doba Sigismundove vladavine), zatim o nezakonitu trgovanju stokom te običajima s kojima se magistar Toma susretao u Splitu. Na kraju članka objavljuje se izbor iz dokumenata o životu i djelatnosti magistra Tome (među kojima i tekst samog inventara).

U radu Emila Hilje *Zadarski graditelj Vidul Ivanov i njegovi sinovi (149-190)* dan je opširan prikaz majstorova opusa u okvirima graditeljske djelatnosti u Zadru i na njegovu širem području u postanžuvinsko doba (druga četvrtina 15. st.). Također se iznosi njegov udio u gradnji i dogradnjama najvažnijih spomenika gotičke arhitekture u Zadru. Kao primjer autor u tekstu spominje te na kraju u prilogu u cijelosti donosi dokumente koji potvrđuju graditeljevu angažiranost na gradnji i dovršenju kapele sv. Šimuna uz crkvu sv. Marije Velike te crkava sv. Nikole i sv. Spasa u Zadru i sv. Marije u Bribiru, kao i razne poslove na samostanu i crkvi sv. Frane i episkopalnom kompleksu koje je obavljao tijekom dužeg razdoblja. Osim na sakralnim objektima, Vidul je radio i na privatnim kućama, a surađivao je i s drugim zadarskim graditeljima. Hilje ističe Ivanovo podrijetlo iz ugledne graditeljske obitelji. Također napominje da je mnogo podataka o majstoru i njegovoj djelatnosti objelodanio Cvito Fisković u knjizi o zadarskim srednjovjekovnim majstorima, no zbog karaktera same te edicije nije donio sve arhivske vijesti, a niti opširniji prikaz majstorova opusa. Stoga je ovaj članak, napominje Hilje, mali monografski prikaz svih dosad poznatih arhivskih vijesti o zadarskom graditelji Vidulu Ivanovu te, što je veoma bitno, može poslužiti kao prilog nekoj budućoj sveobuhvatnoj sintezi gotičkoga graditeljstva u Zadru.

Sljedeći je rad *Prilog biografiji nekih Kačićevih vitezova te podrijetlu stanovništva njihova kraja (191-224)* autora Krešimira Kužića u kojemu se na temelju hrvatske narodne epske pjesme poznatih i anonimnih autora, župnih knjiga te imovinskih podataka iz službenih spisa Mletačke Republike i Osmanlijskog Carstva donosi niz biografskih podataka o nekoliko osoba iz Dalmatinske zagore koje su se istaknule u Morejskom ratu (1684.-1699.), a iz toga i niz

zaključaka o postupcima mletačke politike prema stanovništvu oslobođenih područja. Autor također donosi rekonstrukciju migracijskih kretanja usred osmanlijskih osvajanja i utjecaj islamizacije na spomenuto područje.

Pijo Mate Pejić potpisuje članak *Dva biskupa iz reda franjevac* (225-246) u kojemu opisuje život i djelovanje dvaju najpoznatijih dubrovačkih franjevaca: fra Antuna Primovića i fra Vinka Lupija Vukovića. Pejić također u članku opisuje stanje u Trebinjsko-makarskoj biskupiji, na Stonu, Pelješcu i ostalom okolnom dubrovačkom području u doba osmanlijske opasnosti u 17. st. Sagledavajući status Katoličke crkve na tom prostoru u doba turske opasnosti te kroz prizmu djelovanja dvojice spomenutih svećenika, Pejić također iznosi utjecaj pravoslavnih manastira na stanovništvo teritorija Trebinjske biskupije.

Rad Milka Brkovića *Zadarsko-poljičke isprave iz 18. stoljeća* (247-287) obrađuje sedamnaest originalnih isprava iz navedenog razdoblja koje su, navodi autor, dosad bile nepoznate diplomatsko-povijesnoj javnosti te ih obrađuje upravo s diplomatskog i općenito kroničarsko-povijesnog stajališta, donosi njihovu transkripciju u latiničnom pismu, opisuje izvanjske i unutarnje karakteristike te u prilogima donosi faksimile većine njihovih izvornika.

U radu Lovorke Čoralić *Zadarski kanonik - Skadranin Giovanni Campsi* (291-303) predstavljeni su odnosi s onodobnim crkvenim ustanovama u Zadru, istaknutim pojedincima te s pripadnicima useljenika s područja Mletačke Albanije u 18. st. u Zadru koji su, prihvaćajući Dalmaciju kao svoju novu domovinu, ostvarili zapaženu ulogu u tom odsječku povijesti istočnojadranske obale. Autorica piše o nedostatku biografskih podataka o Giovanniju Campsiju na temelju kojih bi se mogla rekonstruirati cjelokupna slika njegova života i djelovanja. Naglašava inicijativu vodećega onodobnog crkvenog dostojanstvenika u dalmatinskim biskupskim središtima, zadarskog nadbiskupa Vicka Zmajevića (1713.-1745.) za dolazak Campsija u Zadar i njegovo imenovanje ovdašnjim kanonikom. Duboko integriran u život onodobnoga Zadra u kojemu je živio i djelovao veliki broj njegovih sunarodnjaka s teritorija Mletačke Albanije, Campsi je, ističe autorica, kao duhovnik iznimne cijjenjenosti i ugleda u više navrata zabilježen kao osoba najvećeg povjerenja prigodom sastavljanja oporučnih spisa zadarskih useljenika. Na kraju članka donosi cjelokupan prijepis Campsijeve oporuke i njezina dodatka (kodicila) na talijanskom jeziku.

Novačenje i vojna obveza u Dalmaciji za vrijeme druge austrijske uprave (1814.-1890.) (305-324) rad je Tade Oršolića u kojem se razrađuje stanje vojne službe u Dalmaciji krajem 18. i početkom 19. st., naglašavajući da je ono bilo nepravedno usmjereno prema nižim društvenim slojevima, osobito seljaštvu. Također opisuje stanje u vojsci nakon uvođenja domobranstva koje se početkom 19. st. izjednačilo s redovitom vojskom i u kojemu je služba trajala mnogo kraće od službe u redovitoj vojsci. Oršolić opisuje izgled vojničkih soba, iznosi propise o izgledu vojnika i pravilima vojnog ponašanja.

Rad Šime Peričića *Doprinos Rafe Arnerija Hrvatskom narodnom preporodu u Dalmaciji* (325-340) donosi život i djelovanje korčulanskog preporoditelja iz 19. st., inače rođenog u Zadru. Peričić upozorava kako se, unatoč zalaganju Arnerija za gospodarski i kulturni procvat grada Korčule, ime Rafe Arnerija nije našlo u *Hrvatskom bibliografskom leksikonu*, ali jest u nekim manje važnim edicijama takve vrste. Premda je ispočetka branio talijanašku autonomnašku politiku u Dalmaciji, ipak se u zreloj dobi priklonio tezi o pripojenju Dalmacije s Banskom Hrvatskom. Peričić ga smatra jednim od utjecajnijih preporoditelja druge polovine 19. stoljeća u Dalmaciji.

Tihomir Rajčić u članku *Srpski nacionalni pokret u Dalmaciji u 19. st.* (341-361) prikazuje proces osamostaljenja srpskoga nacionalnog pokreta u austrijskoj Dalmaciji. Oslanja se na politički, društveni i ideološki okvir na temelju kojeg razmatra položaj Srpske stranke u okvirima tadašnje politike u Dalmaciji te utjecaj gimnazijalaca iz zadarskog pravoslavnog sjemeništa na podršku takvoj politici.

Sljedeća su dva članka kategorizirana kao pregledni radovi. Prvi je rad Tončija Šitina naslovljen *Utapanje Saveza zemljoradnika u Dalmaciji u HRSS nakon 1923. godine* (363-380) u kojemu se na osnovi literature i dostupnih arhivskih izvora razmatra pojava, djelovanje i utjecaj toga saveza u razdoblju nakon stvaranja Kraljevine SHS. Osobitu pozornost Šitin je usmjerio stranačkim sukobima u Savezu zemljoradnika u Dalmaciji te uklapanjem članstva stranke u Radićevu stranku. Iznosi obilježja privredne i socijalne strukture Dalmacije u Kraljevini SHS (u kojoj je više od 80% stanovništva živjelo od poljoprivrede) te razloge i načine uključivanja težaka u politički život nakon 1918. godine.

Drugi je pregledni rad *Vrsi uoči Drugoga svjetskog rata* (381-392) Marijana Diklića u kojemu se govori o povijesti nastanka sela Vrsi, njegovu geografskom položaju i demografskoj slici te o društvenoj, gospodarskoj i političkoj situaciji ninske općine tridesetih godina 20. st. Diklić također objašnjava i razloge nastanka dviju političkih stranaka u Vrsima uoči Drugoga svjetskog rata, Hrvatske seljačke stranke i Jugoslavenske radikalne zajednice, prikazujući tijek njihova razvoja preko lokalnih izbora.

U nastavku sveska nalaze se recenzije, ocjene i prikazi više monografija, zbornika i časopisa (393-431).

Božena Glavan

Povijesni prilozi. Časopis Hrvatskog instituta za povijest, god. 24., br. 28 i 29, Zagreb 2005., str. 226

U dvadeset i četvrtom godištu časopisa Hrvatskog instituta za povijest *Povijesni prilozi*, objavljena su dva broja (28 i 29). Prvi od njih donosi niz novijih historiografskih ostvarenja: devet rasprava i nekoliko prikaza i recenzija nedavno objavljenih knjiga i časopisa.

Prvi članak, *Ugarsko Kraljevstvo i Hrvatska u srednjem vijeku (7-22)*, autorice Márte Font, želi dati pregled stajališta mađarske historiografije o srednjovjekovnoj državnoj tvorbi Mađara i Hrvata do mijenjanja postojećeg sustava 1526. g.

U članku *Gospodarska topografija Trogira u srednjem vijeku (23-44)*, Irena Benyovsky analizira gospodarsku podjelu gradskog prostora srednjovjekovnog Trogira s naglaskom na glavna žarišta ekonomskih kretanja – glavni trg, glavne gradske ulice i gradsku luku.

Duhovne osobe iz grada Bara u Mlecima (15. – 17. st.) (45-70) rad je Lovorke Čoralić koji opisuje središnje sastavnice u životu barskih duhovnih osoba u Veneciji. Autorica najprije iznosi postojeće historiografske spoznaje, a zatim i vlastita saznanja na temelju izvorne građe iz Državnog arhiva u Mlecima.

U radu *Barski patricijski rod Borisi u prošlosti: Jadran, Evropa, Mediteran (71-106)* Savo Marković prati obitelj Borisi u različitim aspektima od 14. st. do modernog doba. Istraživanje se temelji na građi iz Istorijskog arhiva Kotora, Državnog arhiva u Veneciji te na dosadašnjim historiografskim saznanjima.

U idućem članku, *Biskup Nikola Modruški o vlaškom knezu Vladu III. Drakuli-Tepešu te o podrijetlu i jeziku Rumunja (107-134)*, autorica Castilia Manea Grgin, prvi put u hrvatskoj histo-